Ringelrups en grote beer in Zeeland

Tekst: Anton Baaijens

13.000 rupsen

De laatste jaren is er een groeiend aantal vlinder- en libellenwaarnemers actief in de provincie Zeeland. Vooral dankzij de activiteiten van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en de insectenwerkgroep van Natuurbeschermingsvereniging de Steltkluut uit Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Afgelopen jaar zijn er meer dan 84.000 dagvlinders geteld in 685 kilometerhokken. Van de dagvlinders zijn inmiddels zoveel gegevens verzameld - 2002 wordt het laatste inventarisatiejaar - dat de voorbereidingen voor een Zeeuwse atlas voor dagvlinders aan de gang zijn. Verder werden in 2000 ruim 18.000 libellen geregistreerd en van de nachtvlinders 37.000 exemplaren terwijl dat er in 1999 nog maar 21.000 waren. In het bestand van 1999 is een waarneming aanwezig van 4000 exemplaren van de ringelrups (*Malacosoma neustria*) en in het bestand van 2000 zit een waarneming van 9000 exemplaren van de grote beer (*Arctia caja*). Beide blijken waarnemingen van rupsen. De genoemde aantallen waren voorzichtige ramingen. In werkelijkheid waren de aantallen waarschijnlijk vele malen hoger. De moeite waard om ter plekke eens een kijkje te nemen.

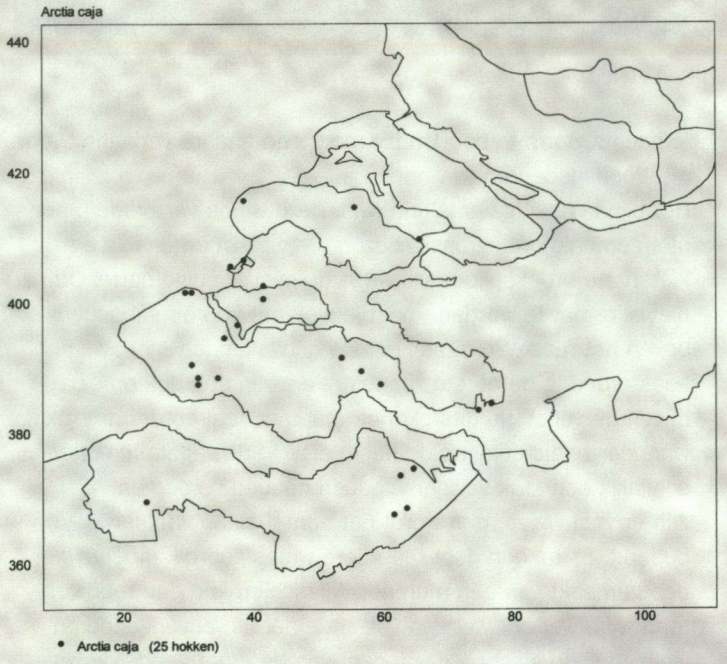

Waarnemingen van de grote beer in Zeeland over de periode 1998-2001. Kaartje uit het bestand van de Vlinder- en libellenwerkgroep Zeeland

13.000 caterpillars
Butterfly working groups in the province of Zeeland have been collecting data of butterflies and moths. Two notable observations were the extraordinary large numbers of The Lackey (*Malacosoma neustria*) in 1999, and the Garden Tiger (*Arctia caja*) in 2000. The thousands of caterpillars indicated that the species had reached pest proportions. In 2001 the numbers had dropped as a result of parasite infection.

Wim Rubers

Rups van de ringelrups.

Ringelrups De rupsen van de ringelrups werden waargenomen op iepen aan de Postweg, de oude rijksweg tussen Arnemuiden en Goes, die gedeeltelijk parallel loopt aan de A58. De aandacht werd getrokken door de half kale iepen. Aantasting als gevolg van de iepziekte lag voor de hand. Maar een bezoek ter plekke, op 17 juni 1999, maakte duidelijk dat er iets anders aan de hand was. De bladeren vertoonden duidelijk vraatsporen en de verantwoordelijken werden snel gevonden. De restanten van de basisnesten waarin de jonge rupsen ooit samenschoolden waren in diverse bomen nog zichtbaar, vaak bovenin de top van de boom. Ook de huidjes van de vervelde rupsen waren hier en daar nog te vinden. De rupsen waren inmiddels flink ontwikkeld en een groot deel bevond zich op dat moment al in het laatste stadium van ontwikkeling. Zo'n veertig bomen waren behoorlijk toegetakeld; sommige waren geheel kaal gevreten. Veel rupsen kropen langs de stammen op zoek naar nieuwe voedselbronnen. Om te kijken of er parasieten aanwezig waren, zijn 54 volgroeide rupsen meegenomen om uit te kweken. Het resultaat was bevredigend: 44 rupsen verpopten; 10 rupsen haalden het popstadium niet. Uit die 44 poppen kwamen 29 vlinders, uit de overige poppen kwamen 39 parasietvliegen. De parasietvlieg bleek een algemene soort (*Pales pavida*) welke op meerdere vlindersoorten kan parasiteren. Op 20 juni 2000 werd opnieuw een bezoek gebracht aan de Postweg. Toen bleken 174 iepen in meer of mindere mate aangetast. De situatie was dus verergerd. De locatie wordt hoofdzakelijk

Anton Baaijens

Het strand met op de achtergrond het Topshuis en de stormvloedkering.

Anton Baaijens

Lijnenspel in het zand, sporen van rupsen van de grote beer.

omgeven door akkers, een monotoon cultuurlandschap dus waar bovendien de wind vrij spel heeft. Factoren die waarschijnlijk hebben bijgedragen aan het verergeren van de ringelrupsplaag. In 2001 was de ringelrups nog steeds aanwezig aan de Postweg en heeft een reeks iepen het loodje gelegd. De rupsen zijn fraai om te zien, maar wat ze hebben uitgevreten is minder fraai.

Grote beer De rupsen van de grote beer werden gevonden op het voormalige werkeiland Neeltje Jans, in de monding van de Oosterschelde. Na voltooiing van de stormvloedkering is dit gebied op natuurlijk wijze ingericht met onder andere duintjes. Na een telefonische melding van een tipgever was in eerste instantie niet helemaal duidelijk of het rupsen betrof van de grote beer of van de bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chrysorrhoea*). De rupsen waren immers gevonden in duindoornstruweel, een belangrijke voedselplant van de bastaardsatijn. Bij aankomst op 13 mei 2000 bleken beide rupsensoorten aanwezig, de bastaardsatijn echter in kleine aantallen. De haard van de grote beer bleek zich te bevinden in een luw deel vlak achter de primaire duinenrij. Vraat van de grote beer op duindoorn is echter niet daadwerkelijk waargenomen. Het terplekke aanwezige duindoornstruweel, in het laagste deel, was inmiddels volledig ontbladerd. Vandaar uit zijn de rupsen waarschijnlijk gaan lopen, alle kanten op. In het zand was een lijnenspel aan sporen zichtbaar. Op de windmolens op de strekdam zaten tientallen rupsen; ook tussen het helmgras en zelfs op het strand liepen ze. De rupsen waren massaal aanwezig op alles wat maar enigszins eetbaar was. Op brandnetel, akkerdistel en allerlei andere kruiden, maar de meeste waren te vinden op wilgen, populiertjes en vooral vlierstruiken. Zelfs het rijshout van wilgentenen, dat blad had geschoten, zat vol met rupsen. Ondanks het feit dat het gebied recent natuurlijk is ingericht, bleek dat er op dat moment van een natuurlijk evenwicht nog geen sprake is, anders zou zich een plaag van dergelijke omvang niet voordoen. De vlinders van de grote beer hebben het werkeiland waarschijnlijk eerder bereikt dan hun belagers, de op grote beer gespecialiseerde parasieten. Dat een parasiet inmiddels wel aanwezig is bleek uit het feit dat er uit tientallen meegenomen rupsen toch twee parasietvliegen zijn uitgekweekt die gespecialiseerd zijn op de grote beer, namelijk de parasietvlieg *Huebneria affinis*. Ook in 2001 werden nog veel rupsen van de grote beer aangetroffen op Neeltje Jans maar wel minder en de verwachting is dat de parasiet de populatie in de toekomst zal reguleren tot normale proporties. Niet alleen op Neeltje Jans zijn veel rupsen van de grote beer gezien, ook in het duingebied Oranjezon op Walcheren tussen Vrouwenpolder en Oostkapelle zijn door de beheerder op 1 juni 2000 zeker 300 rupsen gezien. Dat zijn er ook veel maar niet zo extreem veel als op Neeltje Jans. ■

Anton Baaijens

Beregezellig.

Van de ringelrups zijn van de afgelopen jaren maar enkele vindplaatsen bekend in Zeeland. Landelijk kwam de soort vroeger veel talrijker voor dan nu. De grote beer is waarschijnlijk zeer algemeen in Zeeland. Vanaf 1998 is hij in 25 kilometerhokken waargenomen, 26 keer betrof het een of meer vlinders en 22 keer werden er één of meer rupsen gezien.